

Communicatieve vaardigheden in het beroepsgericht secundair (moeder)taalonderwijs

Komt de talenopleiding in het hoger secundair onderwijs in Vlaanderen, België', tegemoet aan de behoeftes van de leerlingen en de eisen van het bedrijfsleven? Dit is de centrale vraag van een onderzoek dat Anne Lemaitre van 1988 tot 1989 heeft uitgevoerd in de provincie Oost-Vlaanderen in opdracht van de Cel voor het Vlaams provinciaal onderwijs en onder leiding van Herman Verstraeten, inspecteur talen. Aan haar onderzoek hebben in totaal twintig bedrijven uit verschillende sectoren (metaalnijverheid, machinebouw, textielnijverheid, drukkerij, bank- en verzekeringswezen) meegewerkt. Daarnaast heeft ze een leerlingenenquête in vier Oost-vlaamse provinciale scholen gehouden. Het aantal respondenten was 276: 142 leerlingen uit de 'zachte' en 134 uit de 'harde' technische richtingen.



De centrale vraag van het onderzoek was of de leerlingen voldoende communicatieve en so-

ciale vaardigheden krijgen bijgebracht om optimaal in het bedrijfsleven en maatschappelijk verkeer te kunnen functioneren. Via een behoeftenonderzoek bij de leerlingen en een bedrijfsenquête heb ik geprobeerd op deze vraag een antwoord te vinden. Het antwoord was vrij ontnuchterend: de kwaliteit, het rendement en de doelgerichtheid van de talenopleiding in het technisch onderwijs kregen een onvoldoende. Daarom heb ik in mijn onderzoeksrapport niet alleen de 'kwalen' geregistreerd, maar ook enkele 'remedies' aangegeven. Het bedrijfsleven toont ondanks de onvoldoende ook bewondering voor de geweldige (vaak individuele) inspanningen en begrip voor de ontzettend moeilijke omstandigheden waarin de talenopleiding plaats vindt. Het bedrijfsleven wil geen beschuldigende vinger uitsteken, wel een helpende hand.

De dynamiek van het onderwijs en het bedrijfsleven verschilt erg van elkaar: het bedrijfsleven evolueert en heeft een groot aanpassingsvermogen (overlevingsinstinct) terwijl het onderwijs statischer is en niet snel kan reageren op prikkels van buitenaf. Het gewijzigd leerlingenaanbod², de toenemende complexiteit van de samenleving en het veranderde arbeidsprofiel hebben de vraag naar de zin van het talenonderwijs erg actueel gemaakt. Tot fundamentele veranderingen heeft dit echter nog niet geleid. Behalve dat de lay-out fraaier is en het jargon moderner klinkt, zijn echt vernieuwende schoolboeken of methodes maar mondjesmaat voorhanden. Utilitair, beroepsgericht talenonderwijs stuit vaak op verzet. Het is dan ook niet verwonderlijk dat het bedrijfsleven zelf praktisch gerichte taalcursussen opzet omdat het reguliere onderwijs aan die behoefte niet kan of wil voldoen.

Tijdens de crisis van de jaren tachtig werd het bedrijfsleven gestimuleerd door een geweldige overlevingsdrang. Overleven kon alleen maar als de bedrijven zich anders zouden oriënteren. Het volstond niet langer technisch hoogstaande producten af te leveren. De concurrentie was zo hevig dat technische perfectie en commerciële gerichtheid absoluut onontbeerlijk werden. Kwaliteitszorg was het antwoord, maar kwaliteitszorg veronderstelt meer samenwerking, overleg en informatie-overdracht.

Communicatie werd essentieel, discussiëren en rapporteren moest op ieder niveau kunnen plaats vinden. Al snel bleek dat A2'ers (niveau secundair onderwijs), maar vaak ook A1-afgestudeerden (bijvoorbeeld industrieel ingenieur) of universitair opgeleiden niet in staat waren om een probleem, voorstel of procedure mondeling of schriftelijk op een adequate wijze te rapporteren.

Behoeftenonderzoek bij leerlingen

De enquête heeft geen wetenschappelijke prestaties aangezien het aantal respondenten zeer beperkt is geweest, namelijk 276 leerlingen van het 6e en 7e jaar van het hoger secundair technisch onderwijs in Oost-Vlaanderen. Desalniettemin werpt het onderzoek enig licht op hun houding tegenover het (talen)onderwijs. Allereerst werd de leerlingen een lijst voorgesteld met mogelijke taalopdrachten (taaltaken). De enquêtevragen zijn gebaseerd op het vragenapparaat dat I. Bochardt ("Taalvaardigheid in het hoger onderwijs, een enquête onder eerstejaarsstudenten") heeft ontwikkeld, aangevuld met eigen vragen en categorieën. Ook 'Onderzoek naar de algemene behoeften aan talen in bedrijven en instellingen' (Verdoodt-Delbeke) was een inspiratiebron voor de attitudevragen. De leerlingen vonden de volgende taaltaken de moeilijkste en belangrijkste

- een gelezen of beluisterde tekst schematiseren en samenvatten;
- een cursus overzichtelijk samenvatten;
- Franse en Engelse teksten in het Nederlands vertalen;
- bij een mondeling examen vlot antwoorden;
- instructies opstellen (bijvoorbeeld bij een machine);
- zakelijke brieven schrijven;
- bij een lezing of les aantekeningen maken.

Het is opvallend dat deze lijst erg praktisch gericht is en sterke overeenkomsten vertoont met de taalgebruikssituaties die het bedrijfsleven als moeilijk en belangrijk ervaart, namelijk rapportage, correspondentie, informatie-overdracht en werkinstructies opstellen. De leerlingen kregen verder de gelegenheid een eigen lijst met taalopdrachten op te stellen die ze interessant vinden. Dit leverde de volgende lijst op:

- bedrijfsbezoek met nabespreking in de les Nederlands;

- bespreking van de rechten en plichten van de achttienjarige;
- bespreking van defecten aan machines;
- leren jezelf te verkopen;
- leren hoe je gesprekken in het dagelijks leven moet voeren;
- leren om initiatief te nemen.

In het tweede deel van het onderzoek werd aan de leerlingen door een vrij uitgebreid enquêteformulier gevraagd hun belangrijkste taalprobleem aan te geven. Het enquêteformulier bestond uit de volgende onderdelen:

a HET MOEDERTAALONDERWIJS

- zes *taaltaken* aanduiden die het moeilijkst of belangrijkste zijn of die het minst aan bod komen in de klas (keuze uit 34 mondelinge en schriftelijke taaltaken);
- zes *taalproblemen* aanduiden die bijzonder moeilijk zijn (keuze uit 22 mogelijkheden);
- tien uitspraken over de moedertaal en het moedertaalonderwijs *evalueren* (hier was ruimte voor commentaar voorzien).

Opmerking: aan het invullen van het enquêteformulier ging telkens een gesprek vooraf. Zo wisten de leerlingen beter wat van hen verwacht werd en wat het doel was van de enquête. Het was geenszins de bedoeling de leerlingen te beïnvloeden, het was enkel een poging om het aantal slecht of niet ingevulde formulieren te beperken.

b HET VREEMDE-TALEN ONDERWIJS (Frans en Engels)

Omwille van de uniformiteit (Duits wordt niet onderwezen in de 'harde' richtingen) werd het Duits niet opgenomen in de vragenlijst.

Onderdelen:

- vijf *taalproblemen/taaltaken* aanduiden die het moeilijkst of het belangrijkste zijn (keuze uit 16 mogelijkheden)
- vier uitspraken over het Frans of Engels *evalueren* (commentaar mogelijk).

Opmerking: de respons van de leerlingen was geweldig. Leerlingen vroegen ook vaak waarom nu pas iemand kwam informeren naar hun mening over het (talen)onderwijs. Op de uitnodiging om bij de antwoorden ook commentaar te voegen, werd erg enthousiast ingegaan.

C DE SOCIALE VAARDIGHEID

- vier vragen, waarvan twee open vragen
- de leerlingen kregen de kans hun hele opleiding te evalueren.

De volgende taalproblemen scoorden het hoogst:

- een schema opstellen;
- de juiste woorden vinden bij een mondelinge uiteenzetting;
- het juiste Nederlandse woord gebruiken (in plaats van dialect);
- dt-fouten.

Een laatste gedeelte van het leerlingsonderzoek peilde de attitudes. Hoe belangrijk is het Nederlands voor de jongeren? Ik geef hier een overzicht van de belangrijkste uitspraken van de leerlingen aangevuld met hun commentaar.

Het Nederlands is belangrijk als ik verder wil studeren 47%

- je studeert soms in een andere streek waar men je dialect niet begrijpt;
- de kennis van het Nederlands wordt bij toelatingsproeven wel eens getest;
- om verslagen te maken, een eindwerkstuk te schrijven.

Het Nederlands is belangrijk voor mijn latere beroep 92%

- het maakt een betere indruk: anders kom je dom of naïef over;
- het is beleefder, vriendelijker; minder afstandelijk of 'deftig';
- het voorkomt misverstanden;
- als je dialect spreekt zal men vlugger proberen misbruik van je te maken;
- het geeft geen pas dialect te spreken tegen hoger geplaatsten, buitenstaanders.

Wie van jongs-af Nederlands spreekt zal het later gemakkelijker hebben 75%

- je wordt vlugger geaccepteerd;
- je spreekt natuurlijker algemeen Nederlands (AN);
- je komt beleefder over;
- je hebt het gemakkelijker bij sollicitaties;
- dan moet je je dialect later niet afleren.

Het Nederlands is een mooie, leuke taal

55% Ja 55% Nee

- de eigen taal is altijd mooi
dialect is leuker
- vlot, speels, elegant
droog, dof, stijf, leeg
- veel afwisseling, synoniemen
leunt te veel aan bij het Noord-Nederlands
- soms wel: Toon Hermans.

Het literatuuronderwijs vind ik uitermate vervelend 68%

- saaie troep, ballast, van buiten blokken;
- er zijn geen goede teksten;
- men kan er niets mee doen, behalve deelnemen aan de IQ-kwis;
- er zijn interessanter onderwerpen voor de algemene ontwikkeling (bijvoorbeeld actualiteit);
- liever meer aandacht voor het echte taalgebruik;
- er zijn geen goede teksten;
- welke onderneming zal later vragen naar Multatuli?

De bedrijfsenquête

Het onderzoek is ook hier beperkt gebleven in die zin dat aan twintig bedrijven een lijst met taalgebruikssituaties werd voorgelegd. De bedrijven waren: Papierfabriek Langerbrugge nv te Gent, Vynckier nv te Gent, Sidmar nv te Gent, Volvo Europa Truck nv te Oostakker, Honda Europa nv te Gent, Bekaert nv te Aalter, Ebes nv te Gent, Siemens nv te Oostkamp, BN Spoorwegmaterieel en metaalconstructies te St.-Michiels-Brugge, nv Gebroeders De Clerq te Zottegem, Mietec nv te Oudenaarde, Santens nv te Oudenaarde, Fabelta nv te Ninove, De Dender pvba te Ninove en LVD Company nv te Gullegem. Instellingen die de lijst onder ogen kregen waren: BBL te Gent, Algemeen Fiduciair Instituut te Gent, AG te Gent, Foster Parents Plan te Gent en AZ St. Vincentius te Gent. Overigen: Uitzendbureau Gregg te Oudenaarde, Fabrimetal-Vlaanderen te Gent en GOMOV te Gent. Onder taalgebruikssituaties werd in de enquête verstaan een bepaalde context waarin de taalgebruiker actief of passief zijn taal hanteert. De enquête leidde tot de volgende conclusies.

Het Nederlands is belangrijk voor iedere

werknemer in een bedrijf. Sommige bedrijven werven niet langer werknemers die onvoldoende kunnen lezen en schrijven, ook niet voor de eenvoudigste klusjes, omdat de mogelijkheden tot omschakeling te beperkt zijn. Toch maken de bedrijven een onderscheid. Werknemers die in de produktie of bij een onderhoudsdienst terecht komen en dus geen commerciële contacten hebben, hoeven geen algemeen Nederlands te gebruiken, zij spreken dialect, hun moedertaal. Efficiënt, duidelijk taalkgebruik voor de interne mondelinge communicatie volstaat. Bijvoorbeeld in staat zijn informatie geordend door te geven aan collega's, actief kunnen en durven deelnemen aan werkgroepen of vergaderingen. De taaleisen die de bedrijven aan de technische bediende, de ploegbaas of de meestergast stellen liggen een stuk hoger. Van hen wordt een vlot en correct taalgebruik verwacht. In de volgende situaties moeten ze in staat zijn zich behoorlijk uit te drukken:

mondeling:

- mensen ontvangen;
- informatie opvragen en doorgeven;
- werknemers opleiden;
- actief deelnemen aan bijeenkomsten of ze zelf leiden;
- telefoneren buiten het bedrijf

schriftelijk:

- rapporteren;
- instructies opstellen;
- dossiers opstellen (documentatiemateriaal vergelijken, keuzes verantwoorden).

Veel bedrijven merken duidelijk dat werknemers met een technisch diploma een afkeer vertonen voor iedere vorm van taalgebruik. Ze nemen vaak hun toevlucht tot 'taalaanvullend' gedrag (tekenen, aanwijzen) en 'taalontwikkend' gedrag (niet rapporteren, de telefoon niet opnemen, zwijgen tijdens vergaderingen). De bedrijven nemen dan ook vaak de talenop-leiding in het secundair technisch onderwijs op de korrel: te veel grammatica, literatuur en taalbeschouwing terwijl de essentiële vaardigheden zoals rapporteren en discussietechnieken veel te weinig aan bod komen. De taalproblemen die de bedrijven bij de werknemers met een technische functie signaleren zijn van een

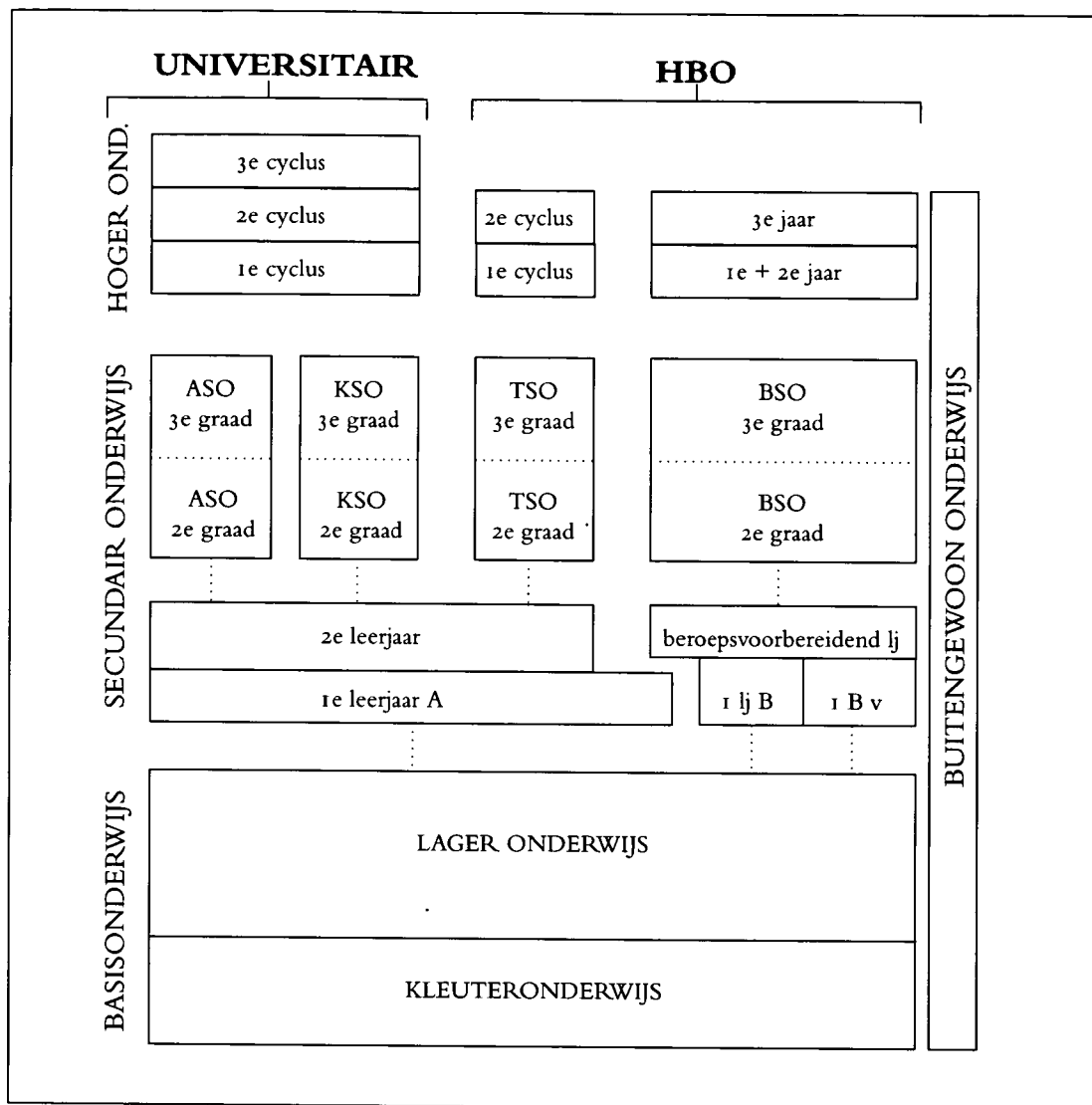
heel andere aard: hoofd- en bijzaken onderscheiden, afgewerkte zinnen bouwen, een mededeling logisch en gestructureerd opbouwen. Op het vlak van de taalproblemen lijken bedrijven en leerlingen op een totaal andere golflengte te zitten. Bedrijven wijzen vooral op structurele problemen, de leerlingen vrezen meer voor stijl- en spellingsfouten.

Nieuwe didactieken

De bezochte bedrijven hekelden, nog meer dan de inhoud of de organisatie van het onderwijs, de aanpak. Het wekte zelfs afwisselend verbazing en verontwaardiging dat het (talen) onderwijs nog steeds flink verankerd is in een klassikaal-schoolse methode. Ook uit de leerlingenenquête bleek het pleidooi voor een andere, minder schoolse aanpak een constante te zijn. Zowel de leerlingen als de contactpersonen van de bedrijven noemden de klassikaal-schoolse aanpak een aanslag op het leerproces: het wekt demotivatie in de hand, herleidt de leerlingen tot willoze objecten en ondermijnt het communicatieproces. Een interdisciplinaire aanpak in de vorm van projectonderwijs zou een antwoord kunnen zijn.

INTERDISCIPLINAIRE AANPAK: de geïsoleerde aanpak van leervakken is volledig achterhaald. De programma's van de verschillende vakken overlappen elkaar (bijvoorbeeld 'armoede' is een onderwerp voor de lessen Nederlands, geschiedenis en moraal). In Vlaanderen is de vakoverschrijdende aanpak nog heel ongewoon. Men werkt bij voorkeur individueel, geïsoleerd. Technische vakken, algemene vakken en talen moeten worden gecombineerd tot een functioneel, geordend geïntegreerd pakket van 'contracten' die met de leerlingen worden afgesloten om afspraken vast te leggen. Samenwerking tussen technische en algemene vakken is niet nieuw, maar meestal gebeurt dit slechts sporadisch en op persoonlijk initiatief. Een systematische interdisciplinaire aanpak biedt echter verschillende voordelen:

- de leerstof wordt betekenisvol want de leerling kan kennis van een vak toepassen op een ander vak;
- de leerstof vormt een geheel: het verband tussen verschillende kennisgebieden wordt duidelijk;



Schema van het onderwijsstelsel in Vlaanderen

ASO: Algemeen Secundair Onderwijs

KSO: Kunst Secundair Onderwijs

TSO: Technisch Secundair Onderwijs

BSO: Beroeps Secundair Onderwijs

- denksystemen worden als universeel erkend door de leerlingen die er steeds mee geconfronteerd worden;
- het leerproces wordt flexibel: contracten kunnen worden aangepast aan de belangstelling van de leerlingen.

Hier volgen enkele suggesties voor een mogelijke samenwerking tussen docenten technische vakken en de taaldocenten:

- schriftelijk of mondeling rapporteren van (gesimuleerde) defecten aan machines of van technische procedures;
- bijhouden van een ploegenboek waarin een overzicht staat van de uitgevoerde reparaties (een ploegenboek is oorspronkelijk een boek dat door arbeiders die in een ploegenstelsel werken wordt bijgehouden om elkaar te informeren en op school is het een rapport van uitgevoerde werken);
- een bedrijfje oprichten waarbij de leerlingen de productie, onderhoud, marketing, kwaliteitscontrole en de verkoop uitvoeren;
- een videoregistratie maken van een technische

uiteenzetting van de leerlingen en in de taal te evalueren.

PROJECTONDERWIJS: biedt zowat alle denkbare voordelen. Het scherpst sociale vaardigheden: zelfwerkzaamheid, organisatievermogen, zin voor kwaliteit, contactvaardigheid, flexibiliteit en creativiteit komen tot ontwikkeling. Het brengt ook een hele reeks praktische vaardigheden bij want het projectonderwijs kan immers gebruik maken van individueel opzoekwerk, discussie, rapporteren, rollenspel, telefoneren, corresponderen. Precies voor dit soort praktische of functionele vaardigheden pleit het bedrijfsleven om haar werknemers mondiger te maken.

TEAMWORK: Het onderwerp en de verschillende fasen van het werk moeten nauwkeurig worden afgebakend. Achtereenvolgens kan de docent taken verdelen in de groep, een werkplan opstellen, richtlijnen uitwerken voor de in te winnen informatie. De informatie wordt vergeleken en besproken en tenslotte tot een rapport verwerkt.

Tot slot

In juni 1989 werd mijn rapport in alle Vlaamse provincies aan de taaldocenten voorgesteld. De nieuwe handboeken Nederlands voor het technisch- en beroepsonderwijs houden inderdaad rekening met de gerapporteerde 'nieuwe' behoeften. Oefeningen en teksten zijn duidelijk meer gericht op praktische vaardigheden, er is meer aandacht gekomen voor het kunnen in plaats van het kennen en dat is in ieder geval vast een begin.

Noten

- 1 Zie het schema van het onderwijsstelsel in Vlaanderen (vorige pagina).
- 2 Hiermee bedoel ik dat de leerlingen minder gemotiveerd zijn. Ze kiezen vaak niet voor een technische opleiding; het is de laatste mogelijkheid die hen nog rest.